

ÖĞRENCİLERE BİLGİ* OKURYAZARLIĞI BECERİLERİNİN KAZANDIRILMASI ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA

A STUDY ON EQUIPPING STUDENTS WITH INFORMATION LITERACY SKILLS

Serap KURBANOĞLU**, Buket AKKOYUNLU***

ÖZET: Bilgi toplumları, yaşamboyu öğrenme becerilerine sahip bireylere ihtiyaç duymaktadır. Bilgiye ulaşma ve bilgiyi kullanma becerisi olarak tanımlanan bilgi okuryazarlığı yaşamboyu öğrenmenin temel taşıdır. Bilgi okuryazarlığı becerileri öğrencilere erken yaşlarda kazandırılmalı ve okul programlarının bir parçası haline gelmelidir. Bu yazıda bir ilköğretim okulunda 6. sınıf öğrencilerine bilgi okuryazarlığı becerileri kazandırmak amacıyla yürütülen çalışma ve bu çalışmadan elde edilen sonuçlar aktarılacaktır.

ANAHTAR SÖZCÜKLER: bilgi okuryazarlığı, öğrenciler için bilgi okuryazarlığı, bilgi okuryazarlığı becerilerinin kazandırılması.

ABSTRACT: An information society needs individuals who have lifelong learning skills. Information literacy, the ability to find and use information, is the keystone of lifelong learning. Information literacy skills should be taught to students and should be integrated to the school curriculum. In this paper, a study to teach information literacy skills, in a primary school to 6th grade students, is introduced and the findings of the study are examined.

KEY WORDS: information literacy, information literacy for K-12, teaching information literacy skills.

1. GİRİŞ

Tarihsel süreç içerisinde toplumların tarım toplumundan, sanayi toplumuna; sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçtikleri görülmektedir. Sanayi toplumları tarıma dayalı toplumları arkalarında bırakarak, teknolojsi, ekonomisi, sosyal ve kültürel sistemleri tamamen farklı yeni bir toplum yapısı yaratmıştır (Erkan, 1994). Sanayi toplumu, dinamik yapısı, içerdiği teknoloji ve yeniliklerle sürekli gelişip, değişmiştir. Teknolojinin hızla gelişmesi, üretilen bilgi miktarındaki artış, bilginin öneminin ve bilgiye olan bağımlılığın artışı ile bilgi toplumuna geçiş aşaması başlamıştır. Bilgisayar ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler bilginin işlenmesi, depo-

lanması, erişimi ve iletimi alanlarına yansımış ve özellikle iletişim alanındaki gelişmeler sonucu mesafe olgusu değişmiş ve dünya küresel bir köy haline gelmeye başlamıştır.

Tüm bu gelişmeler eğitim açısından da yeni gereksinimler yaratmıştır. Toplumun gereksinimleri doğrultusunda bireyler yetiştirmek durumunda olan eğitim kurumlarından beklenen, hem yeni teknolojileri yaratıcı şekilde kullanabilecek hem de bilgi becerileriyle donanmış (bilgiye ulaşabilen, bilgiyi kullanabilen, bilgi üretebilen ve iletebilen) bireyler yetiştirmektir. Günümüzde bilgiyi kullanabilen ve bilgi üretebilen toplum ve bireyler güçlü olarak kabul edilmektedir. Sonuçta, günümüz toplumlarının ihtiyaç duyduğu insan profili, dünün toplumlarının ihtiyaç duyduğu insan profilinden farklılık göstermektedir (SCANS, 1991; TÜSİAD, 1999).

İçinde yaşadığımız bilgi çağında, okulda, iş yaşamında ve kişisel yaşamda başarılı olmak iyi bir bilgi tüketicisi olmayı, bir başka deyişle, bilgiyi bulma, kullanma ve iletilme becerilerine sahip olmayı gerektirmektedir. Kısaca bilgi okuryazarlığı adını verdiğimiz bu becerilerin erken yaşlarda kazanılması giderek artan bir önem taşımaktadır. Nitekim, başta ABD olmak üzere pek çok ülkede gerek K-12 gerekse yükseköğretim düzeyinde öğrenciler için bilgi okuryazarlığı programları hazırlandığı görülmektedir (ayrıntılı bilgi için bakınız: Spitzer, Eisenberg ve Lowe, 1998). Yetişkin eğitim programlarında da yer verilen bilgi okuryazarlığı, bilgi problemlerini çözme becerisi olarak tanımlanmaktadır (ALA, 1989).

Geleceğin başarılı bireyleri, bilgiye ulaşabilen, bilgiye ulaşmada teknolojiyi kullanabilen,

* Bu makalede 'bilgi' sözcüğü İngilizce 'information' sözcüğünün karşılığı olarak kullanılmıştır.

** Doç. Dr., Hacettepe Üniversitesi - Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi, Ankara

*** Doç. Dr., Hacettepe Üniversitesi - Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi, Ankara

problem çözebilen ve kendi kendine öğrenebilen bireyler olacaktır. Bilgi topluları artık, yaşam boyu öğrenme becerilerine sahip bireylere ihtiyaç duymaktadır. Bilgi çağında yetişen her öğrencinin/bireyin, öğrenmeyi öğrenme temel becerisine, yani hızla değişen bilgiye çeşitli kaynaklardan ulaşma, bu bilgiyi değerlendirme ve kullanma becerisine sahip olması gerekmektedir. Başka bir deyişle, bilgi çağında bilgi okuyucu bireylere gereksinim duyulmaktadır.

Bilgi okuyucu bireyler gereksinim duydukları bilgiyi bulabilir, buldukları bilgiyi etkin bir şekilde kullanabilir, bilgiyi değerlendirebilir, yeniden düzenleyebilir, tüm bunları yaparken teknolojiyi etkili olarak kullanabilirler. Bilgi okuyucuları ayrıca eleştirel düşünme, analiz, sentez ve başkalarıyla işbirliği yapabilme becerilerine de sahiptir (AASL/AECT, 1998). Öğrenciler için bilgi okuyuculuğu standartları ve bu standartların göstergeleri kütüphaneciler ve eğitimciler tarafından Delphi yöntemi kullanılarak belirlenmiştir (AASL/AECT, 1998). Bilgi ihtiyacının farkındalığından başlayıp giderek daha üst düzey becerileri içeren standartlar ve göstergelerin belirlenmesinde de Bloom'un taksonomisinden yararlanılmıştır.

Bilgi okuyucularının hem bilgi kaynaklarını hem de bu kaynaklardan eriştikleri bilgiyi etkin şekilde kullanmaları gerekmektedir. Bu işbirlikçilerin üst düzey düşünme becerilerinin geliştirilmesiyle söz konusu olacaktır. Bilgi okuyuculuğu üst düzey düşünme becerisi gerektiren, bir yaşam boyu öğrenme becerisidir.

Bilişsel altılı (B6 – big 6 /büyük altılı) olarak da isimlendirebileceğimiz bu süreç, bilgi problemlerini çözme aşamalarını içermektedir. B6 basamakları aşağıda verilmiştir (Eisenberg ve Berkowitz, 1992 Eisenberg ve Berkowitz, 1996; Spitzer, Eisenberg ve Lowe, 1998):

- **Bilgi İhtiyacını Tanımlama:** Bilgi problemini çözenin ilk basamağıdır. Bilgi probleminin tanımlanması ve ne tür bilgiye ihtiyaç olduğunun belirlenmesidir.
- **Bilgiyi Arama:** Bilgi ihtiyacını karşılayacak bilgi kaynaklarının ve bilgi arama stratejilerinin belirlenmesidir.

- **Bilgiyi Bulma:** Bilgi arama stratejilerinin kullanılmasıyla bilginin bulunduğu farklı kaynaklara ulaşılması ve bilgi problemini çözecek bilginin, kaynakların içinden bulunmasıdır.
- **Bilgiyi Kullanma:** Bulunan bilginin okunması ve özümsemesidir.
- **Sentez Yapma:** Çeşitli kaynaklardan elde edilen bilginin biraraya getirilerek bütünleştirilmesi, yeniden düzenlenerek iletilmesidir.
- **Değerlendirme:** Ürünün ve sürecin değerlendirilmesi ve ürünün ihtiyacı karşılayıp karşılamadığı konusunda karar verilmesidir.

21. yüzyıla girerken, okulların, öğrencilerin ve çağın ihtiyaçlarını yeniden gözden geçirerek, çağın koşullarına ve beklentilerine uygun öğrenme ortamları düzenlemeleri gerekmektedir. Bu amaçla çok kanallı, teknoloji kullanımını içeren ve işbirliğine dayalı bir öğrenme sürecinde öğrencilere;

- çeşitli kaynaklardan bilgiye ulaşabilecekleri,
- bilgiyi, problem çözme, karar verme ve planlama amacıyla kullanabilecekleri,
- bilgiyi günlük yaşama transfer edebilecekleri,
- teknolojiyi bilgiye erişim aracı olarak kullanabilecekleri öğrenme ortamları hazırlanmalıdır.

Öğretim ortamında, bilgiye ulaştıracak, bilginin kullanılmasını, üretilmesini ve iletilmesini sağlayacak her türlü aracı kullanmak zorunluluğu vardır. Bu yeterlilikler tüm çalışma alanları için geçerlidir. Bunlara sahip olmayanların bilgi toplumlarının gereklerini yerine getirmesi oldukça güç görünmektedir.

Sevizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı – Bilişim Teknolojileri ve Politikaları – Özel İhtisas Komisyonu Raporu'nda (2001, s. 28, 43) da bilgi okuyuculuğuna yer verilmekte; bilgi okuyuculuğu, bireylerin basılı ve elektronik ortamdaki bilgi kaynaklarından, gerekirse bilgisayarları ve ağları da kullanarak ihtiyaç duyulan bilgilere erişebilme ve bilgiyi kullanma ve paylaşma ye-

teneği olarak tanımlanmaktadır. Raporda ayrıca, ülkemizde bilgi okuryazarlığı düzeyinin çok düşük olduğu, bu sorunun henüz yeterince anlaşılmadığı ve köklü çözümler üretmek için sistematik bir çaba harcanmadığı vurgulanmakta, her düzey eğitim kurumunda bilgi okuryazarlığı derslerine yer verilmesi de öneriler arasında yer almaktadır.

II. ÖĞRENCİLERE BİLGİ OKURYAZARLIĞI BECERİLERİNİN KAZANDIRILMASI ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA

Burada, bir ilköğretim okulu 6. sınıf öğrencilerine bilgi okuryazarlığı becerileri kazandırmak üzere yürütülen çalışma, hazırlanan öğretim programı ve uygulama sonuçları anlatılacaktır.

Yöntem

Bu çalışma deneysel bir çalışmadır.

Çalışma Grubu

Çalışma 6. sınıf öğrencileri üzerinde yürütülmüştür. Çalışmanın yürütüldüğü ilköğretim okulundaki tüm 6. sınıflar (toplam 466 öğrenci) kapsama alınmıştır.

Çalışma Süreci

Pilot Çalışma*

6. sınıf öğrencilerine bilgi okuryazarlığı becerileri kazandırılması çalışmalarına 1999 - 2000 öğretim yılında bir pilot çalışma ile başlanmıştır. 6. sınıflar için tasarlanan bilgi okuryazarlığı programı eğitim paketi, bilgi ihtiyacının formülasyonu, bilgi erişim araçları, kütüphane düzeni, bilgi kaynaklarının türleri, bilgi kaynaklarını kullanma ve değerlendirme, bilginin sunumu/iletimi (ödev/araştırma raporu yazma) konularını ele alacak şekilde planlanmıştır.

Eğitim programı hazırlandıktan sonra programın (hedef/davranışlar ve etkinliklerin), hitap ettiği yaş grubuna uygunluk, dil - anlatım ve süre açılarından değerlendirilebilmesi için 6. sınıflar arasından biri deney ve biri kontrol grubu olmak üzere iki şube üzerinde bir pilot çalışma yürütülmüştür.

Bilgi okuryazarlığı programının hedef davranışları pilot çalışma sonuçlarına göre yeniden gözden geçirilmiş, öğrenci etkinliklerine ve testlere son halleri verilmiş, bunların yanı sıra programı yürütecek kütüphaneciler için, bilgi okuryazarlığı programında kazandırılacak hedef/davranışlara yönelik etkinlikleri nasıl uygulayacaklarını anlatan öğretmen kılavuzları hazırlanmıştır.

Büyük Grup Çalışması

Pilot çalışma sonuçlarına dayanılarak eğitim paketinde gerekli değişiklikler ve eklemeler yapıldıktan sonra 2000-2001 öğretim yılında büyük grup çalışması başlatılmıştır. Bu çalışma araştırmacıların denetiminde okulda görevli olan okul kütüphanecileri tarafından yürütülmüştür.

Araştırmacılar tarafından, programı yürütecek olan kütüphanecilere ve ilköğretim ikinci kademe öğretmenlerine (Sosyal Bilgiler, İngilizce, Fen Bilgisi, Matematik ve Türkçe) öğretim yılı başlamadan önce bilgi okuryazarlığı seminerleri verilmiştir. Bu seminerlerde; bilgi okuryazarlığı kavramı, bilgi okuryazarlığının önemi, bilgi okuryazarlığı eğitiminin nasıl verilmesi gerektiği, daha önce uygulanan pilot uygulamanın sonuçları, bu sonuçlara dayanarak planlanan eğitim programı ve bilgi okuryazarlığı çalışmaları kapsamında kütüphanecilerden ve öğretmenlerden beklentiler üzerinde durulmuştur. Öğretmenlerle yapılan seminerlerde ayrıca öğrencilere üst düzey davranışların nasıl kazandırılacağı; hangi strateji ve yöntemlerin kendi dersleri kapsamında daha etkili olabileceği ayrıntılı olarak tartışılmıştır.

Büyük grup çalışmasında öğrencilere toplam 15 haftalık bir program uygulanmıştır. Okullarda henüz "bilgi okuryazarlığı" kapsamında bir ders olmadığı için Türkçe ve Bilgisayar zümresi ile işbirliği yapılarak, 7 hafta Türkçe, 8 hafta Bilgisayar derslerinden birer saat alınmıştır. Pilot uygulamada öğrencilerin zorlandığı etkinliklere daha uzun zaman ayrılmasına özen gösterilmiştir. Eldeki olanaklar ve işgücü gözönüne alınarak 6. sınıflar iki gruba ayrılmış ve I. Dönem 6. sınıfların

*Pilot çalışma ile ilgili ayrıntılı bilgi için bakınız: Kurbanoğlu ve Akkoyunlu, 2000.

yarısına, II. Dönem ise diğer yarısına haftada birer saat bilgi okuryazarlığı eğitimi verilmiştir.

Haftalık yapılan düzenli toplantılarda kütüphanecilerle birlikte eğitim materyali üzerinde çalışılmıştır. Eğitim materyalleri; hedef davranışlar, öğrenci - öğretmen etkinlikleri ve sınıfta ders esnasında kullanılacak PowerPoint sunum dosyalarını içermektedir. Haftalık toplantılarda hem bir önceki hafta verilen eğitimin değerlendirilmesi yapılmış (bu amaçla kütüphanecilerden haftalık rapor sunmaları istenmiştir), hem de bir sonraki hafta verilecek eğitimin ayrıntıları tartışılmış ve mikroöğretim (microteaching) uygulaması yapılmıştır. Toplantılarda ortaya çıkan ihtiyaçlara göre öğrenciler için bazı ek alıştırmalar hazırlanmıştır.

Büyük grup çalışmasında Türkçe Zümresiyle işbirliği içinde, öğrencilere proje kapsamında edindikleri bilgi okuryazarlığı becerilerini kullanabilecekleri bir ödev tasarlanmıştır. Ayrıca, Türkçe dersi kapsamı içinde öğrencilerin üst düzey düşünme becerilerini geliştirecek ve bilgiyi kullanma becerilerini destekleyecek etkinliklere (özetleme ve sentez gibi) yer verilmiştir. Ödev hazırlama sürecinin kontrol altında tutulabilmesi için öğrencilere bir ödev takvimi hazırlanıp dağıtılmıştır. Öğrenciler tarafından hazırlanan ödevlerin bilgi okuryazarlığı becerileri açısından değerlendirilmesini kolaylaştıracak ayrıntılı bir ödev değerlendirme formu geliştirilmiş ve form üzerinde puanlamanın nasıl olacağı (Rubrics) da belirtilmiştir. Öğretmen ve öğrenci arasında yapılan bir sözleşmeye benzetilebilecek olan "Rubrics", bir ödev, proje ya da sınavdan önce değerlendirmeye esas ölçütlerin öğrencilerle paylaşılmasıdır (Andrade, 1997). Bu yöntemle değerlendirme ölçütlerinin öğrencilere önceden duyurulması mümkün olmuştur. Puanlamanın önceden belirlenmesi değerlendirmede sınıflarası eşitlik sağlanmasına da yardımcı olmuştur.

Dönem başında öğrencilere verilen ödevlerin gelişimi ödev takvimi yardımıyla dönem boyunca izlenmiştir. Bilgi okuryazarlığı eğitim programındaki konuların sıralamasının bir ödev hazırlarken gereksinim duyulacak bilgi ve becerilere paralel düzenlenmesine özen gösterilmiştir. Öğrencilerin ödevleri dönem sonunda toplanmış ve kütüphaneciler tarafından tek tek değerlendiril-

miştir. Ödevlerin bilgi okuryazarlığı becerileri açısından genelde başarılı bir profil ortaya koyduğu görülmektedir. Değerlendirme sonuçları ayrıca özetlenecektir.

Bulgular ve Yorum

Öntest ve Sontest Sonuçlarının Değerlendirilmesi

Bilgi okuryazarlığı eğitimi başlamadan önce ve bittikten sonra uygulanan test, eğitim programındaki ana konuları kapsayan, toplam 30 sorudan oluşan çoktan seçmeli bir testtir. Bilgi okuryazarlığı eğitimi alan öğrencilerin öntest ve sontest sonuçları Tablo I' de sunulmuştur.

Tablo I: Öntest - Sontest Sonuçları

Şube	Öntest Ort.	Sontest Ort.	N	Ort. Arası Fark
A	40.4194	77.8710	31	37.4516
B	39.7000	71.8667	30	32.1667
C	24.4839	68.1290	31	43.6452
D	23.6452	64.2258	31	40.5806
E	26.6538	55.2308	26	28.5769
F	33.8000	63.8333	30	30.0333
G	39.7000	60.9000	30	21.2000
H	41.4286	82.2500	28	40.8214
I	34.8571	79.0714	28	44.2143
J	40.7083	57.0833	24	16.3750
K	44.0769	79.1154	26	35.0385
L	36.3929	63.3929	28	27.0000
M	47.5714	76.0714	28	28.5000
N	33.5484	57.6774	31	24.1290
O	43.5625	67.3439	32	23.7813
Toplam	36.5935	68.2517	433	31.6582

Toplam 466 öğrenciden 433'ü hem öntest hem de sonteste katılabiştir. 33 öğrenci çeşitli nedenlerle testlerden birisini kaçırdığından değerlendirmeler her iki teste de katılabilen 433 öğrenciden elde edilen bulgulara dayanılarak yapılmıştır. Tablo I' de görüldüğü gibi öğrencilerin ön ve sontest ortalamaları arasında sontest lehine bir artış bulunmaktadır. Buradan çıkan sonuç, eğitim sürecinin sonunda öğrencilerin erişimlerinde anlamlı bir değişiklik olduğudur. Bu da, uygulanan programın etkililiğini göstermektedir.

Soruların Değerlendirilmesi

Testte yer alan sorular, tek tek değerlendirilmiştir. Soru bazında yapılan değerlendirmenin sonucunda bazı sorulardaki başarı oranının diğerlerine göre daha düşük olduğu dikkat çekmektedir. Soruların formüle edilmiş şeklinin, bazı seçenek ve çeldiricilerin de başarı üzerinde etkileri olabileceği düşünüldüğünden pilot çalışma sonuçlarına dayanılarak madde analizi yapılmış ve testteki bazı sorular genel uygulamadan önce gözden geçirilmiştir. Benzer bir çalışmanın genel uygulama sonuçlarına göre yeniden yapılması faydalı görülmektedir.

Öğrencilerin bilgisayarla tarama stratejisi oluşturma, özellikle Boole işlemlerini kullanma, okul kütüphanesinde kullanılan bilgisayara dayalı kataloğun kullanımı ile ilgili detaylar, internet ile ilgili bazı konular ve bazı kaynak türleri ile ilgili sorularda diğerleri kadar başarılı olmadıkları saptanmıştır. Pilot projede de başarı oranının düşük olduğu görülen bu konulara büyük grup çalışmasında özellikle daha fazla zaman ayrılmış (2'şer hafta), sınıf içi uygulamaların yanısıra ev ödevi olarak ek alıştırmalar geliştirilmiştir. Haftalık ödevler şeklinde verilen alıştırmaların öğrencilerin çoğu tarafından yapılmamasının başarıyı etkileyen faktörlerden birisi olduğu düşünülmektedir. Ödevlerin öğrenciler tarafından ciddiye alınmaması büyük ölçüde bir not kaygısı taşımamalarından kaynaklanmaktadır. Haftalık ödevlerini yapmayan öğrenciler öğrendiklerini pekiştirme, yaptıkları hataları görme ve düzeltme şanslarını elden kaçırmakta, bu durum uygulama gerektiren bazı konuların öğrenimini olumsuz yönde etkilemektedir. Kütüphanenin web sayfası ve kütüphane kataloğu ile ilgili genel sorularda her iki testde de başarı oranı yüksektir. Kütüphane kataloğu kullanımıyla ilgili daha detaylı sorularda öntest başarıları düşüktür. Öğrencilerin kütüphane kataloğunu kullandıkları fakat ayrıntılarını bilmedikleri anlaşılmaktadır. Öğrencilerin kütüphane kataloğunu daha etkin kullanabilmeleri için daha çok rehberliğe gereksinimleri olduğu (öğretim yılı başında öğrencilere verilen kütüphane oryantasyonu içinde katalog kullanımına da değinilmesine rağmen) ve bu gereksinimin bilgi okuryazarlığı paketi içinde karşılanabileceği ortaya çıkmaktadır.

Kaynak türleri ile ilgili sorularda ise öğrencilerin aşına oldukları ve eskiden beri kullandıkları türler (sözlük ve ansiklopedi gibi) ile ilgili sorularda hem öntest hem de sontest başarıları yüksektir. Öğrencilerin ilk kez karşılaştıkları ve çok iyi tanımadıkları türlerle ilgili (almanak, biyografi, kronoloji gibi) başarı oranlarında ise öntest ve sontest arasında fark olmasına karşın sontest başarı oranı diğer türlere göre daha düşüktür. Eğitim programında ansiklopedi, sözlük, kitap, dergi gibi öğrenciler tarafından sıkça kullanılan kaynakların yanı sıra biyografi, atlas, kronoloji, almanak, istatistiksel kaynaklar gibi kaynaklar da tanıtılmıştır. Pilot proje sonuçları da gözönünde bulundurularak bu kaynak türleri üzerinde daha fazla durulmuş ve ek alıştırmalar hazırlanmıştır. Kaynak türleri tanıtılırken sınıfta türlerin önemli özellikleri vurgulanmıştır. Ayrıca kütüphaneden alınan örnekler sınıfta gösterilerek her türün özellikleri anlatılmış ve kullanımı gösterilmiştir. Kaynak türleri ile ilgili olarak, farklı kaynakların kullanımıyla cevaplandırılacak alıştırmaların öğrencilerin büyük çoğunluğu tarafından yapılmamasının başarı düzeyini olumsuz yönde etkilediği düşünülmektedir.

İnternet ile ilgili sorular incelendiğinde öntest ve sontest başarıları arasında dikkati çeken bir fark olduğu görülmüştür. Özellikle web sayfalarının üzerinde bulunan bilgiler, web sayfalarının güvenilirliği, web adreslerini çözümü başarı oranının yüksek olduğu sorulardır. Buna karşın ftp, arama motorları ve arama rehberleri ile ilgili sorularda başarı oranları % 15'lerden % 50'lere çıkmış olmakla beraber % 50'nin üzerine çıkmamıştır.

Kaynakça, gönderme ve bibliyografik künye öğeleri ile ilgili sorularda sontest başarı oranında bariz bir artış gözlenmektedir. Bu durum, öğrencilerin düzeyinin bu bilgiyi almaya ve uygulamaya uygun olduğunu göstermesi açısından sevindiricidir.

Bir ödevde/araştırma raporunda bulunması gereken bölümler ile ilgili soruda gösterilen başarı oranı % 30'dan % 82'ye yükselmiştir. Bu artışta öğrencilere yaptırılan ödev uygulamasının önemli bir rolü olmuştur. Ödev yapmayan öğrenci yüzdesi (% 28) bu sorudaki başarı oranının neden % 82'de kaldığını açıklamaktadır.

Önemli olan öğrencilerin uygulama yapmalarını sağlayabilmektir.

Ödevlerin Değerlendirilmesi:

Proje kapsamında öğrencilere Türkçe dersinden bir ödev verilmiştir. Eğitim verilen toplam 466 öğrenciden 336'sı (%72) ödevlerini teslim etmiş, 130 öğrenci (% 28) ödev vermemiştir. Ödev yapmayan öğrencilerin sayısının bu kadar yüksek olması yaptırım gücünün zayıflığından kaynaklanmaktadır.

Yapılan değerlendirmeler sonucunda öğrencilerin ödevlerine 100 üzerinden not verilmiştir. Saptanan en düşük not 16 iken en yüksek not 100 tam nottur. Not ortalaması ise 70.52 olarak hesaplanmıştır. Şubeler tek tek ele alındığında en düşük not ortalaması 50.01 iken en yüksek not ortalaması 77.60 olarak saptanmıştır. Şubeler arası farklılık çok çeşitli faktörlerden kaynaklanmış olabileceği için eldeki bulgularla bu konuda yorum yapmak doğru olmayacaktır.

Ödevlere içermeleri gereken bölümler açısından bakıldığında öğrencilerin bir ödevde bulunması gereken öğelere (kapak, içindikiler, giriş, gelişme, sonuç, kaynakça, ekler gibi) uygun olarak ödev hazırladıkları görülmüştür. Eldeki bulgulara dayanılarak bir ödevde bulunması gereken bölümler açısından proje kapsamında hazırlanan ödevlerin başarılı olduğu söylenebilir. Burada ödevlerin teslim alınmadan önce öğretmenler tarafından son kontrolünün yapıldığı ve eksikleri konusunda öğrencilerin uyarıldıklarını da belirtmek gerekir. Ayrıca puanlamada yer alacak unsurlar öğrencilere önceden duyurulmuş ve başta kaynakça olmak üzere hangi unsurların puanlamada ağırlık taşıyacağı da belirtilmiştir.

Ödevler, bir ödevde bulunması gereken bölümlerden öğrencilerin bilgi okuryazarlığı becerilerini sergilemeleri açısından özellikle önem taşıyan, giriş, sonuç ve kaynakça açısından incelendiğinde 366 ödevden 266'sında (% 79.2) giriş bölümü, 256'sında (% 76.2) sonuç bölümü ve 305'inde de (% 90.8) kaynakça olduğu görülmüştür. Bu sonuçlar pilot çalışma ile karşılaştırıldığında son derece sevindiricidir.

Ödevler, yararlanılan toplam kaynak sayısı açısından da değerlendirilmiştir (bu değerlendir-

me kaynakçası olan 305 ödev üzerinden yapılmıştır). Öğrencilere ödev verilirken kullanmaları gereken kaynak sayısı ve kaynak türü konusunda bir alt sınır konulmuş, öğrencilerden 4 farklı türde en az 7 kaynak kullanmaları istenmiştir. Burada amaç öğrencileri farklı türde kaynaklara kanalize ederek tek tip (sadece kitap, ansiklopedi veya sadece web kaynakları gibi) kaynak kullanmalarını engellemek ve kullandıkları kaynak sayısını artırarak sentez yapmaya teşvik etmektir.

Eldeki bulgulara göre kaynak sayısı sınırının altında kalan öğrenci sayısı 140 (%45.9) iken 165 öğrenci (% 54.1) bu sınırlamaya uymuş, 7 veya daha fazla sayıda kaynak kullanmıştır.

Yararlanılan kaynak türleri ayrı ayrı ele alınıp incelenmiş ve öğrenciler tarafından en çok kullanılan türler belirlenmeye çalışılmıştır. Bulgulara göre 305 öğrenciden 200'ü (% 65.6) ödevlerini hazırlarken kitap, 274'ü (% 89.8) ansiklopedi, 163'ü (% 53.4) İnternet kaynakları, 122'si (% 40) bilimsel dergi makalesi, 4'ü (% 1.3) magazin kullanmıştır. Biyografi, istatistiksel kaynak ve benzeri diğer kaynak türlerinin kullanımı % 1.3'ün üzerine çıkmamaktadır. Bu türlerle ilgili kullanım oranlarının düşüklüğü söz konusu türlerin her konuya uygun olmayabileceği ile açıklanabilir fakat eldeki oranlar düşüktür. Sonuçlar incelendiğinde, öğrencilerin en çok ansiklopedi, ikinci sırada kitap ve üçüncü sırada internet web sayfalarını kullandıkları görülmektedir.

Ödevlerle ilgili karşılaşılan güçlüklerden biri de konu seçimi olmuştur. Genel bir sınırlama yapıldıktan sonra (herhangi iki şeyin karşılaştırılması) her öğrenciden kendi konusunu belirlemesi istenmiştir. Öğrencilerin konularına karar vermeden önce ön araştırma yapma alışkanlıkları olmadığı saptanmıştır. Bu durum kaynak sıkıntısı doğunca konu değiştirme eğilimi şeklinde kendisini göstermiştir.

Konu seçimi dışında öğrencilerin başlangıçta yapılan konu sınırlamasına uyup uymadıkları da saptanmaya çalışılmıştır. Buradaki uyumsuzluğun nedeni de yine başlangıçta bir ön araştırma yapmadan, konuyu bilmeden konu sınırlaması yapmaktan kaynaklanmaktadır. Kaynak araştır-

masında farklı alanlarda bilgi elde edilmesi doğal olarak değişikliklere neden olmuştur.

Ödevlerin gelişme bölümüyle ilgili olarak iki temel değerlendirme yapılmıştır. Gelişme bölümünün konuyu yeterince kapsayıp kapsamadığı, ana hatları içerip içermediği saptanmaya çalışılmıştır. Ödevlerin 282'si (% 83.9) bu konuda başarılı bulunmuştur. Ana ve alt bölümlerin anlamlılığı ve mantıksal bir ilişki içinde olup olmadığı konusunda 261 (% 77.7) ödev başarılı bulunmuştur.

Öğrencilere sayfa sayısı konusunda da bir sınırlandırma getirilmiştir (kapak, içindekiler, kaynakça, ekler ve resimler hariç en az 5 en çok 10 sayfa). Burada amaç, öğrencilerin çok az veya çok fazla bilgi aktarmalarına engel olmak, çok fazla miktarda bilgiye ulaştıkları durumlarda özetlemeye ve ayıklamaya; yeterli bilgiye erişememe durumunda ise daha fazla araştırmaya teşvik etmektir. Öğrencilerin 265'i (%78.9) bu sınırlandırmaya uymuştur. 71 (%21.1) öğrenci ise ya maksimum sınırın üstüne çıkmış ya da minimum sınırın altında kalmıştır.

Ödev veren 336 öğrenciden sadece 69'u (%20.5) ödevlerinde gönderme kullanmıştır. Göndermeler öğrencilerin zorlandığı bir konudur. Öğrencilerin çoğunun bundan kaçındığı pilot uygulamadan da bilinmektedir. Eldeki bulgular göndermenin istenildiğinde kullanılabilirliğini göstermesi açısından önemlidir. Nitekim yapılan göndermelerin 43'ü (%62.3) doğrudur. Alıntılar incelendiğinde 75 öğrencinin (% 22.3) alıntı yaptığı görülmüştür. Bunlardan 37'si (% 49.3) doğrudur.

Öğrencilerin ödevleri içerik açısından değerlendirildiğinde, özellikle giriş ve sonuç bölümlerinde aldıkları bilgiyi hiçbir değişime uğratmaksızın olduğu gibi aktarmak yerine, bilgiyi içselleştirip özümstedikleri ve yorumladıkları (kavrama), kendi ifadeleriyle yazdıkları ve bir kısmının da özellikle sonuç bölümünde önerilerle bilgiyi yeni durumlara uyguladıkları görülmüştür. Bu durum öğretmenlerle yapılan işbirliğinin etkili olduğu göstermektedir.

III. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bilgi arama, bulma, çeşitli bilgi kaynaklarını

etkin şekilde kullanabilme ve bilgi sunma ile ilgili becerileri içeren bilgi okuryazarlığı eğitimi tüm öğrenciler için sadece okul yaşamlarında değil okuldan mezun olduktan sonra iş yaşamlarında ve kişisel yaşamlarında da faydasını görecekları bir eğitimidir. Bilgi okuryazarlığı becerileri ne kadar küçük yaşta kazandırılırsa bilgi toplumunun bireyleri olarak adlandırdığımız bugünün öğrencileri için o kadar faydalı olacaktır. Yapılan çalışma ilköğretim ikinci kademenin böyle bir eğitim için uygun düzey olduğunu göstermiştir. Programdaki bazı temel konuların daha erken düzeylere çekilmesi de düşünülebilir. Programda yeterince yer verilemeyen daha karmaşık konuların ise daha ileri sınıflarda ele alınması ve bunlar için ayrı programlar geliştirilmesi mümkündür.

Okullar ve kütüphaneler bilgi okuryazarlığı eğitiminin verilmesi için en uygun ortamlardır. Bilgi okuryazarlığı becerileri, öğrencilerin bir yaşam boyu kullanacakları evrensel becerilerdir. Bu becerileri kazandıracak bir eğitim programı sayesinde öğrenciler;

- a. yaşamlarının her alanında karar vermek için doğru ve kapsamlı bilgi arayacak,
- b. bilgiye etkin ve etkili bir biçimde erişebilecek,
- c. bilgiyi eleştirel biçimde değerlendirebilecek,
- d. bilgiyi etkili ve yaratıcı bir biçimde kullanabilecek,
- e. bilgiyi hitap edeceği gruba uygun düzey ve formatta aktarabilecek ve
- f. bilgi iletiminde etik davranışlar sergileyecektir.

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı – Bilişim Teknolojileri ve Politikaları – Özel İhtisas Komisyon Raporu'nda (2001) da belirtildiği gibi, her düzey eğitim kurumunda bilgi okuryazarlığı derslerine yer verilmelidir. Bu derslerin programda yer alması yaptırım açısından da önem taşımaktadır. Okul eğitimi sırasında düzenli derslerle kazandırılacak bu becerilerin uygulamayla pekiştirilmesi zorunludur. Öğrencilerin bilgi okuryazarlığı becerilerini sergileyebilecekleri en uygun fırsatlar, eğitim sırasında ha-

zırlayacakları ödevler ve araştırma projeleridir. Bu amaçla, öğrencilere, söz konusu becerileri kullanmalarını gerektirecek ödevler ve projeler verilmeli, söz konusu ödev ve projeler değerlendirilirken bilgi okuryazarlığı becerilerine yönelik değerlendirme ölçütleri gözönüne alınmalıdır.

Okul programında yer alan tüm dersler kapsamında öğretmenlerin, öğrencilerden ödevleri/projeleri bilgi okuryazarlığı standartlarına uygun olarak hazırlamalarını istemeleri bilgi okuryazarlığı becerilerinin kazandırılmasında ve yaygınlaştırılmasında etkili olacaktır.

Bilgi okuryazarlığı becerileri kazandırılan öğrencilerin izleme çalışması yapılabilir. İzleme çalışması ile öğrencilerin kazandıkları becerileri diğer dersler kapsamında nasıl uyguladıklarına bakılabilir.

Yapılan çalışmadan elde edilen en önemli bulgulardan birisi kütüphanecilerle öğretmenlerin işbirliğinin kaçınılmaz olduğudur. Öğretmenlerle bu alanda etkin bir işbirliğinin sağlanabilmesi için öğretmenlerin bilgi okuryazarlığı becerilerine sahip olmaları gerekmektedir. Kısa vadede öğretmenlere yönelik bilgi okuryazarlığı seminerlerinin düzenlenmesi, uzun vadede öğretmen yetiştiren kurumların eğitim programlarına bilgi okuryazarlığı kapsamında derslerin konulması ve yeni yetişen öğretmenlerin bu konuda donanımlı olarak yetişmelerinin sağlanması çözüm olarak düşünülebilir. Bilgi okuryazarlığı eğitiminde aktif rol oynayan okul kütüphanecilerinin de mesleki eğitimlerinin yanı sıra pedagojik formasyon sahibi olmaları program geliştirme, öğretim, sınıf yönetimi ve öğretmenlerle işbirliği süreçlerini olumlu yönde etkileyecektir. Bu kapsamda Eğitim Fakülteleri ile Kütüphanecilik Bölümlerinin işbirliği yapmaları sağlanmalıdır.

Bu çalışmada, bilgi problemi çözme aşamalarından bilgi ihtiyacının belirlenmesi, bilgi kaynaklarının bulunması, değerlendirilmesi, kullanılması ve bilginin iletilmesi aşamaları ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Toplanan bilginin örgütlenmesi sürecinin de daha ayrıntılı olarak ayrıca ele alınması yararlı olacaktır.

Sonuç olarak diyebiliriz ki, bilgi okuryazarlığı

becerilerini kazandırma çabaları okullarda, olası en erken düzeyde başlatılmalı, bu alanda okul kütüphanecileri ile öğretmenlerin işbirliği sağlanmalı, öğrencilere kazandıkları becerileri kullanmaları, pekiştirmeleri ve başka alanlara transfer etmeleri için fırsatlar yaratılmalıdır. Bu sayede çağın gereksinim duyduğu bilgi becerileriyle donanmış bireyler yetiştirmek mümkün olacaktır.

KAYNAKLAR

- [1] AASL/AECT (American Association of School Librarians / Association for Educational Communication and Technology). (1998). *Information literacy standards for student learning*. Chicago: American Library Association.
- [2] ALA (American Library Association). (1989). *Presidential Committee on Information Literacy. Association of College and Research Libraries*. <<http://www.ala.org/acrl/nili/ilit1st.html>> (14 Mart 2001).
- [3] Andrade, H. G. (1997). Understanding rubrics. *Educational Leadership*, 54(4), 1- 10.
- [4] Eisenberg, M. B. ve Berkowitz, R. E. (1992). Information problem-solving: The big six skills approach. *School Library Media Activities Monthly*. 8(5), 27-29,37,42.
- [5] Eisenberg, M. B. ve Berkowitz, R. E. (1996). *Helping with homework: A parent's guide to information problem - solving*. New York: ERIC.
- [6] Erkan, H. (1994). *Bilgi toplumu ve ekonomik gelişme*. Ankara: Türkiye İş Bankası.
- [7] Kurbanoglu, S. ve Akkoyunlu, B. (2000b, Ağustos). *Lifelong learning in an increasingly globalised world of information: An information literacy project for K-12*. 66. IFLA Genel Konferansında sunulmuş poster. Kudüs, İsrail.
- [8] SCANS (1991). *What work requires of schools: a SCANS report for America 2000*. The Secretary's Commission on Achieving Necessary Skills, U. S. Department of Labor. <<http://www.uni.edu/darrow/frames/scans.html>> (10.3. 2001).
- [9] *Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Bilişim Teknolojileri ve Politikaları Özel İhtisas Komisyonu raporu*. (2001) (Yayın No. DPT: 2560-ÖİK 576). Ankara: DPT.
- [10] Spitzer, K. L., Eisenberg, M. B. & Lowe, C. A. (1998). *Information literacy: essential skills for the information age*. Syracuse: ERIC Clearinghouse on Information Technology.
- [11] TÜSİAD (1999). *Türkiye'de mesleki ve teknik eğitimin yeniden yapılandırılması*. Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği. (Rapor No: TY/184/1999). <<http://www.tusiad.org/turkish/rapor/mesleki/mesleki02-1.pdf>> (14. 10. 2001).